A mókus

ÍRTA | GARANCSY MIHÁLY

FOTÓ | ZSILA SÁNDOR

A bozontos farkú légtornász a vadon élő emlősfajaink közül alighanem a legismertebb és legkedveltebb. Ebben bohókás megjelenésén túl szerepe lehet annak is, hogy akár közvetlen közelünkben is találkozhatunk vele, és ilyenkor hétköznapi élete szinte a szemünk előtt zajlik, hiszen nappal aktív állat.

Kedvelt élőhelye ugyan a vegyes kor- és fajösszetételű erdő, de parkokban is megtelepedhet, sőt, a kertekbe is bemerészkedhet. Így joggal illetik a zoológiai szakirodalomban a „közönséges" előnévvel (tudományos fajnevében a „vulgaris" szó is ezt fejezi ki), hiszen sokfelé előfordul. Kiválóan kúszik, könnyedén mozog fatörzsön és ágakon, hogy azután egyetlen lendülettel egyik ágról a másikra, vagy éppen a szomszédos fára ugorjék. A fák lombkoronájában érzi biztonságban magát, szinte minden élettevékenysége odaköti. De sokat tartózkodik a földön is, ahol gyakran keresgél, a szűkös hónapokra eleségraktárakat alakít ki, a párválasztás idején pedig ott kergetőzik társaival, ezzel talán egy kicsit oldva a hétköznapok magányosságát. Általában ugyanis a függetlenséget részesíti előnyben, magának való életet él, kényesen ügyelve a revírre is.

Ha a földön tartózkodó *mókus*t megriasztják, gyors mozgással igyekszik a legközelebbi fatörzs felé, felszalad rajta néhány métert, majd a törzs ellenkező oldalára csavarodva kidugja kerek fejét, úgy les a közeledő felé. A talajon *róka*, kóbor kutya vagy éppen macska veheti üldözőbe, és akár el is ejthetik, a közútra tévedve, a járművek kerekei alatt végezheti. Ha izgatott, dühös vagy fél, a farkával idegesen csapkod. De lompos farka másra is alkalmas: ha kell, ugrás közben a levegőben egyensúlyoz vele, míg hűvösebb éjszakákon, a hideg hónapokban összegömbölyödve magára teríti, mint valami „takarót".

Egyik legkedveltebb erdőlakónk testhossza 20-30 centiméter, farokhossza eléri a 14-25 centimétert, testtömege pedig az 500 grammot. Bundájának színezete az élénkvöröstől a feketésszürkéig változhat, ám a hasi szőrzete általában fehér. A szőrruha színe az állat életkorától, táplálékbázisának gazdagságától és változatosságától, valamint az évszaktól függően is változhat. A nyári bunda világosabb, mint a téli, amely sötétebbre vált. A farokszőrzete és a fülek hegyén elhelyezkedő fülpamacs évente egyszer cserélődik.

Rendszertanilag az *emlősök* (Mammalia) *osztályába*, közelebbről a *rágcsálók* (Rodentia) *rendjébe* és a *mókusfélék* (Sciuridae) *családjába* tartozó mókus szinte egész évben a fák lombkoronájában mozog, tanyahelyét (fészkét) is ott építi. Ha sikerül elkerülnie a fákon a *nyuszt*tal, a *nyest*tel és a *vadmacská*val, valamint néhány ragadozó madárral (ölyv, *héja*) a találkozást, akár 6-7 évig is élhet.

Lakhelyét mintegy hat méterre a talaj szintje felett a törzs és az ág csatlakozásánál építi gallyakból, amely 50 centiméter körüli is lehet. Ezt belülről mohával, falevelekkel béleli, így belső átmérője 12-16 centiméterre szűkül. Akár több fészket is építhet, amelyeket más és más célokra használ (szülőfészek, lakófészek stb.). Ritkábban faodúba költözik.

A nőstény évente egy-két alkalommal két-hét kölyköt hoz a világra. A tavaszi (februári-áprilisi) fiatalok a téli, míg a májusban-augusztusban születettek a nyár eleji párzásból származnak. A kölykök huszonnyolc-harmincöt napos korukban nyitják ki a szemüket, nyolc-tíz hetes korukra önállók, és tíz-tizenkét hónapos korukban válnak ivaréretté.

A jó erőnlét a fiataloknak és a felnőtteknek egyaránt fontos. Ha az utódok önállókká válnak, étrendjük megegyezik a szülőkével. Étlapjuk változatos, de elsősorban növényi eredetű koszton élnek. Megrágcsálják a tölgy- és a bükkmakkot, a rügyeket, a gombákat, a különböző gyümölcsöket. A tobozokat nagyon jellegzetes módon rágják meg, fenyőmagvak után kutatva. A felső tobozpikkelylevelek meghagyása a mókus biztos jelenlétére utal.

Ahol mód van rá, megdézsmálják a mogyorót, a diót és a mandulát. Alkalmanként kifosztják a madárfészkeket, de jóízűen elfogyasztják a hernyót, valamint a sáskát, a cserebogarat és más egyéb rovart is. A télre készülődve eleségraktárakat készítenek többnyire a földfelszín alatt, de mivel gyakran elfelejtik a helyüket, ezzel mások életfeltételeit javítják. Eléggé szemfülesek ugyanis ahhoz, hogy kifürkésszék és megdézsmálják a szomszéd mókus „titkos" kamráját.

eléggé szemfülesek ahhoz, hogy kifürkésszék és megdézsmálják a szomszéd mókus „titkos" kamráját

Télen csak a melegebb napokon mutatkoznak, míg fagyos időben melegen bélelt fészkükben húzódnak meg anélkül, hogy valódi téli álmot aludnának. Ha felébrednek, vackukból kikászálódva egy kis nassolás után ismét visszahúzódnak addigi helyükre, hogy folytassák a szendergést.

A mókus palearktikus elterjedésű rágcsáló, Írországtól és Nagy-Britanniától Európán át egészen Japánig előfordul a mérsékelt égövi erdőkben. Nálunk az északkeleti országrészben és a Dunántúlon gyakori. Sík és hegyvidéken egyaránt megpillanthatjuk. A Duna–Tisza közén és a Tiszántúlon a famentes élőhelyekről hiányzik, de a tiszta akácerdőket elkerüli.

Honi állományait az élőhely-fogyatkozás és az erdőgazdálkodás hibái veszélyeztetik. Az őshonos fafajok meghonosítása, a szálaló erdőgazdálkodás és a vegyes életkorú fákból kialakítandó erdőállomány előnyösen hat megmaradására. Az állománycsökkenés megelőzése végett az ország egész területén törvényes oltalomban részesül, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 25 ezer forint.